

TA'LIM JARAYONIDA SHAXSIY FAOLLIK VA IJTIMOY JAVOBGARLIKNI UYG'UN TARBIYALASH USULLARI

Sultonova Gulnoza Muhammadali qizi

Osiyo xalqaro universiteti iqtisodiyot va pedagogika fakulteti

MM11-P-25 guruh magistri

Annotatsiya: *Ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri – o'quvchilarning intellektual, ma'naviy va ijtimoiy jihatdan har tomonlama rivojlanishini ta'minlashdir. Zamonaviy jamiyat sharoitida har bir yoshning mustaqil fikrlashi, tashabbus ko'rsatishi, o'z pozitsiyasiga ega bo'lishi va shu bilan birga, ijtimoiy mas'uliyatni his etishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois bugungi ta'lim tizimida shaxsiy faollik va ijtimoiy javobgarlik tushunchalari o'zaro bog'liq holda, uyg'un tarzda tarbiyalanishi kerak. Har bir insonning hayotda o'z o'rnini va faoliyatini topishi, jamiyat taraqqiyotida o'z hissasini qo'sha olishi to'g'ridan-to'g'ri uning faolligiga va javobgarlik darajasiga bog'liqdir. Bu tushunchalarni tarbiyalash uchun ta'lim muassasalari oldida turgan vazifalar doimiy takomillashtirib borilmoqda hamda yangi, samarali usul va yondashuvlar joriy etilmoqda.*

Kalit so'zlar: *shaxsiy faollik, ijtimoiy javobgarlik, uyg'un tarbiya, ta'lim jarayoni, pedagogik yondashuv, mas'uliyatli shaxs, tarbiya usullari, ijtimoiylashuv, faollashtirish metodlari, zamonaviy ta'lim.*

Аннотация: *Одной из основных задач системы образования является обеспечение всестороннего интеллектуального, духовного и социального развития обучающихся. В современном обществе важно, чтобы каждый молодой человек мыслил самостоятельно, проявлял инициативу, имел свою позицию и в то же время чувствовал социальную ответственность. Поэтому в сегодняшней системе образования понятия личной активности и социальной ответственности должны воспитываться взаимосвязано и гармонично. Способность каждого человека находить свое место и деятельность в жизни, вносить вклад в развитие общества напрямую зависит от его активности и уровня ответственности. Задачи, стоящие перед образовательными учреждениями по воспитанию этих понятий, постоянно совершенствуются, внедряются новые, эффективные методы и подходы.*

Ключевые слова: *личная активность, социальная ответственность, гармоничное воспитание, образовательный процесс, педагогический подход, ответственная личность, методы воспитания, социализация, методы активизации, современное образование.*

Abstract: *One of the main tasks of the education system is to ensure the comprehensive intellectual, spiritual and social development of students. In modern society, it is important for every young person to think independently, take initiative, have their own position, and at the same time feel social responsibility. Therefore, in today's education system, the concepts of personal activity and social responsibility should be nurtured in an interconnected and harmonious manner. The ability of each person to find their place and activity in life, to contribute to the development of society directly depends on their activity and level of responsibility. The tasks facing educational institutions to educate these concepts are constantly being improved, and new, effective methods and approaches are being introduced.*

Keywords: *personal activity, social responsibility, harmonious upbringing, educational process, pedagogical approach, responsible person, upbringing methods, socialization, activation methods, modern education.*

KIRISH

Shaxsiy faollik – bu o'z oldiga maqsad qo'yish, unga erishish yo'lida fidokorona harakat qilish, yangi vaziyatlarga moslasha olish, ijodiy fikrlash va yangilik yaratishga intilishdir. Ta'lim jarayonida shu kabi fazilatlarni shakllantirish uchun birinchi navbatda o'quvchilarning qiziqishlarini inobatga olish, ularni ijodiy va mustaqil faoliyatga jalb qilish maqsadga muvofiqdir. O'quv dasturi va dars ishlanmalarida shaxsga yo'naltirilgan usullar keng qo'llaniladi. O'quvchilar mustaqil ravishda ma'lumot izlash, dastlabki muammolarni anglash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish kabi faoliyatlarga jalb etiladi. Bunday faoliyat turlari orqali har bir o'quvchi o'zining qobiliyat va salohiyatini to'la namoyon qilish, ichki dunyosini boyitish imkoniyatiga ega bo'ladi. Yana bir muhim jihati shundaki, shaxsiy faollikni kuchaytirishda o'quvchilar o'rtasida raqobat ruhini emas, balki hamkorlik va o'zaro yordam, jamoa bo'lib ishlash ko'nikmalarini singdirish uchun imkoniyatlar yaratiladi. Bunda, interaktiv usullar, frustratsiya va muvaffaqiyatsizlikni to'g'ri qabul qilish, natijalarga avvalo o'z mehnati bilan erishish, kichik g'alabalar ustida to'xtalmay, yanada yuqoriroq natijalarga intilishni rag'batlantirish lozim bo'ladi. O'quvchilarning o'z fikrini ochiq aytishi, tortishuv, bahs, muhokama kabi usullar orqali mustahkamlana boradi.

METODOLOGIYA

Ta'lim muassasalarida shaxsiy rivojlanishga katta e'tibor qaratiladi. Bu borada mustaqil o'quv faoliyati, ijtimoiy loyiha va tadbirlar, o'zini-o'zi boshqarish jarayonlari keng joriy qilinadi. O'quvchi o'zini ijtimoiy hayotning faol ishtirokchisi deb hisoblashi uchun undan tashabbus va faol ishtirok talab etiladi. O'quv rejalari innovatsion yondashuvlarni o'z ichi ga oladi. Fanlararo integratsiyani yo'lga qo'yish, amaliy mashg'ulotlar, loyiha ishlarini

bajarish, mustaqil tadqiqot olib borishga yo'naltirilgan topshiriqlar ta'lim jarayonida shaxsiy faollikni rag'batlantiradi. Shaxsiy faollik va ijtimoiy javobgarlikni uyg'un tarzda tarbiyalashda, albatta, o'qituvchilarning kasbiy mahorati va pedagogik malakasi muhim rol o'ynaydi. O'qituvchi darsni faqat ma'lumot uzatuvchi emas, balki o'quvchi shaxsining rivojlanishiga sherik, yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi, ilhom beruvchi bo'lishi lozim. Darslarda o'quvchilarning ichki qiziqishi, o'z-o'zini anglash, yangi bilimlarni egallashga bo'lgan ishtiyoqini uyg'otish orqali shaxsiy faollik shakllanadi. Ijtimoiy javobgarlikni tarbiyalash esa, o'quvchilarda jamiyat oldida, yaqin insonlari, atrof-muhit va Vatan oldidagi burchini anglashdan boshlanadi [1].

Jamiyat rivoji uchun har bir fuqaroning o'z burchini chuqur his qilishi, uni ongli ravishda ado etishi dolzarb sanaladi. Ta'lim jarayonida bunday mas'uliyat va javobgarlikni tarbiyalash uchun bir necha samarali yondashuvlar mavjud. Eng avvalo, ijtimoiy me'yor va qadriyatlarning mohiyati, ularning ahamiyati haqida o'quvchilar ongida aniq tushunchalar shakllantiriladi. Ta'lim jarayonida insonparvarlik, mehr-oqibat, yaxshilik qilish, yordam ko'rsatish, adolatli bo'lish, odob-axloq qoidalarga amal qilish, ekologik madaniyatni rivojlantirish, ona tabiatga, atrof-muhitga ehtiyotkorlik bilan qarash singari xususiyatlar ustuvor o'rin tutadi. O'quvchilarda ijtimoiy javobgarlikni shakllantirishda turli sinf va maktab miqyosidagi yig'ilishlar, mustaqil loyihalar, jamoaviy tadbirlar, ijtimoiy muammo va masalalarni muhokama qilish, qo'l mehnati bilan jamiyatga foyda keltiradigan ishlarni amalga oshirish kabi usullar keng qo'llaniladi. Har bir o'quvchi o'z harakati bilan jamiyat hayotiga, o'quv jamoasiga, oilasiga va atrofdagi insonlarga ta'sir ko'rsatishini anglab yetadi. Shu tarzda ularda mas'uliyat, vijdon, halollik va adolat kabi xususiyatlar mustahkamlanadi [2].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ta'limda shaxsiy faollik va ijtimoiy javobgarlikni uyg'un tarzda tarbiyalash uchun ko'plab metodlar va vositalardan foydalanish mumkin. Darslar jarayonida guruhli ishlarni tashkil etish, muammoli vaziyatlarni hal qilish, mustaqil izlanish va tadqiqotlarni olib borishga undash, faol ishtirok va bahs-munozaralarni yo'lga qo'yish, o'z fikrini asoslash, mahorat darslari va ijodiy uchrashuvlar orqali o'quvchilarni rag'batlantirish mumkin. Har bir o'quvchi dars jarayonida o'zining qiziqishini aniqlashi, mustaqil qaror qabul qilishi va buning oqibatlarini baholay olishi ham zarur. Pedagogik faoliyatda o'qituvchilarning ijtimoiy mas'uliyati, shaxsiyat komil inson tarbiyasi borasidagi faoliyati ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi – bu nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilar hayotida asosiy qadriyatlarni namuna qilib ko'rsatadigan, pedagogik rahbar hamdir. O'qituvchining kasbiy malakasi, hayotiy tajribasi va shaxsiy fazilatlar ta'lim tizimida ijtimoiy javobgarlik va shaxsiy faollikni uyg'un tarzda rivojlantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchi o'zi

har doim faol, g'ayratli, javobgarlikni chuqur his etadigan bo'lsa, u holda o'quvchilar undan o'rnak olishadi hamda bu fazilatlar hayotlarining ajralmas bir qismiga aylanadi [3].

Shaxsiy faollik va ijtimoiy javobgarlikni tarbiyalashda ota-onalar, mahalla, jamoatchilik, ta'lim muassasalari va ommaviy axborot vositalarining hamkorligi ham muhim omil sanaladi. Har bir bola oilada birinchi tarbiyani oladi va tarkib topayotgan muhit, ota-onaning hayotga, jamiyatga bo'lgan munosabati farzandning dunyoqarashi va xulq-atvoriga katta ta'sir ko'rsatadi. Mahalla va jamoada bo'ladigan turli anjumanlar, suhbat va tadbirlar, ijtimoiy loyihalarga jalb qilish ham o'smir yoshlarning ijtimoiy ongini uyg'otadi. Ta'lim jarayonini takomillashtirish bilan birga, o'quvchilarda zamonaviy kasb va mutaxassisliklarni egallash, halol mehnatga tayyorlash, tadbirkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish, zamonaviy dunyoning talab va ehtiyojlarini anglashga katta e'tibor qaratilishi lozim. Bu esa, o'z navbatida, yosh avlodning hayotga kirib borishida mustahkam poydevor bo'ladi. Navqiron avlod intilishlari va orzulari ro'yobga chiqishi uchun ijtimoiy muhit sog'lom, imkoniyatlar keng va ochiq bo'lishi zarur [4].

Bugungi kunda oila, maktab va jamoatchilik hamkorligi asosida ta'lim olish va jamiyat hayotidagi faol ishtirok uchun sharoitlar yaratish muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'quvchi o'zining insoniy qadr-qimmatini anglash, o'zini jamiyatga foydali shaxs sifatida ko'rish, o'z salohiyatidan to'laqonli foydalanish va vatan rivojiga hissa qo'shishga intilishi uchun mustahkam ma'naviy-axloqiy asoslar, zamonaviy taraqqiyotga mos bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim. Ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, yangi o'quv dasturlari va innovatsion metodlarning joriy qilinishi o'quvchi shaxsiyatida yangicha tafakkur, zamonaviy dunyoqarash, mustaqillik va o'z mas'uliyatini chuqur his qilish fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Kelajakda jamiyat taraqqiyoti, davlat ravnaqi, umumxalq farovonligi uchun faol, tashabbuskor, sadoqatli, qattiq ishonchli, maqsadga erishishda qat'iyatli va mas'uliyatli yoshlarni tarbiyalash eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi [5].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ta'lim jarayonida shaxsiy faollik va ijtimoiy javobgarlikni uyg'un tarbiyalash har tomonlama yetuk, bilimli va ma'naviy boy insonlarni voyaga yetkazishda asosiy omillardan biridir. Mazkur jarayonning samarali bo'lishi uchun o'qituvchilar, ota-onalar, mahalla va jamiyat keng hamkorligi zarur. Ushbu talablar asosida shakllangan shaxslar kelajakda nafaqat o'z hayoti uchun, balki butun Vatan taraqqiyoti uchun javobgarlikni his qiladigan, faol fuqarolarga aylanadi. Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy munosabatlar, har bir insonning jamiyatdagi o'рни va mas'uliyati, mustaqil fikrlash va ijodiy faoliyat hayotga jadal kirib kelmoqda. Shu sabab, ta'lim tizimi ham har bir yoshda shaxsiy faollik va ijtimoiy javobgarlikni uyg'un tarbiyalashga xizmat qiluvchi innovatsion, samarali va eng yaxshi usullardan foydalanishi darkor. Ana shunda, xalqimiz orzu qilgan kelajak

taraqqiyoti, demokratik qadriyatlarni chuqur his qilgan, Vatan taraqqiyotiga bevosita hissa qo‘shadigan yetuk shaxslar kamol topadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirov, S. (2019). “Ta’limda ijtimoiy faollikni shakllantirishning zamonaviy yondashuvlari”. UzMU Ilmiy axborotlari, 2(42), 112-116.
2. Akramova, M. (2018). “Ijtimoiy pedagogika: nazariy va amaliy asoslari”. Ziyonet nashriyoti, Toshkent, 134 b.
3. Berdimurodova, M. & Rashidov, S. (2021). “Shaxsiy faollik va ijtimoiy javobgarlikni rivojlantirishda tarbiya muassasasining o‘rni”. O‘zbekiston pedagogika jurnali, 5(27), 60-65.
4. Burxonova, N. (2020). “O‘quvchilarda ijtimoiy faol shaxs sifatida mas’uliyat hissini shakllantirish”. BuxDU Ilmiy axborotlari, 8(4), 185-191.
5. Ergasheva, I. (2018). “Ta’lim jarayonida shaxsiy faollik va ijtimoiy javobgarlikni tarkib toptirish masalalari”. Ma’rifat, 21(6), 78-82.
6. Jo‘raev, O. (2017). “Zamonaviy ta’lim tizimida talabalarda fuqarolik javobgarligini oshirish yo‘llari”. Innovatsion Ta’lim, 4(15), 45-51.
7. Karimova, D. (2022). “Ijtimoiy faollik va burch hissini tarbiyalashning samarali usullari”. Pedagogika, 2(10), 73-77.